

¿EN QUE CONSISTE O *AUSBAU* DUNHA LINGUA?

Johannes Kabatek

Universidade de Friburgo de Brisgovia

1. DEFINICIÓN DE *AUSBAU*. LINGUA E DIALECTO

Desde hai varias décadas, o termo de *lingua ausbau* é, a carón do de *lingua Abstand*, de uso común na socioloxía da linguaxe e na sociolingüística. Por *lingua ausbau* (do al. *Ausbausprache*) enténdese, segundo o sociólogo alemán Heinz Kloss, o seguinte:

Pódense chamar linguas "Ausbau" (linguas por elaboración) os idiomas que habería que tratar coma dialectos dunha lingua conceptualmente superior e relacionable a eles, se non tiveran chegado a ser medio de expresión dunha cultura que integre todos ou case tódolos aspectos da vida moderna: linguas que nalgunha ou en todas direccións foron elaboradas para seren instrumentos dunha actividade literaria poli- ou multifacética (Kloss 1987: 302)¹.

O obxectivo fundamental da terminoloxía de Kloss foi obter un instrumento sociolóxico para a descrición do estatus das linguas, no seu caso orixinalmente das linguas xermánicas, sen ter que botar man de termos estáticos e polisémicos como *lingua* ou *dialecto*. Existen, por un lado, linguas claramente diferenciadas das demais e comunmente clasificadas como tales gracias á súa distancia obxectiva con respecto a outras. Ninguén dubidaría do estatus de *lingua* do vasco, por exemplo, dada a súa diferenza tipolóxica evidente con respecto ás linguas que o rodean². Por outra banda, existen tamén —e tal vez sexa o caso máis común— linguas ou, evitando novamente

1 A definición atópase por primeira vez en Kloss (1952). As traducións das citas do alemán son miñas.

2 Existen, iso si, tentativas de debaterlle o estatus de lingua incluso neste caso. Por unha banda, houbo tendencias a clasificalo vasco como dialecto do español dado o seu estatus inferior na

o termo, variedades lingüísticas³ non claramente diferenciadas das veciñas. Hai, na realidade, un *continuo* entre variedades moi distanciadas e outras pouco distanciadas. Así, a diferenza entre o alemán e o polaco é evidentemente maior que a que existe entre o alemán e o danés, e a diferenza entre o danés e o noruegués é aínda menor, ata tal punto que algúns clasifican o noruegués, cando menos na súa forma tradicional de *bokmål* ou *riksmål*, como dialecto do danés. Pero ó longo deste continuo entre similitude e diferenza non hai, por dúas razóns, unha liña clara e discreta que permita separalo estatus de lingua do de dialecto e que permita definir con claridade: "ata unha porcentaxe definida de similitude, é dialecto, e alén dela, lingua". A primeira razón é que non existe ningún criterio absoluto para medi-la distancia entre linguas. Por unha banda, as linguas son sistemas complexos, pode haber linguas que compartan o mesmo léxico tendo sistemas gramaticais ben distintos, como se se-lo caso da relación entre as linguas crioulas e os seus acrolectos⁴. Ademais, cando falamos de "linguas" pensamos en sistemas abstractos que son perfectamente comparables. Pero as linguas existen como tales sistemas abstractos só virtualmente, e a súa única existencia concreta son os textos e discursos. Mais nos textos ou discursos entran en xogo outros factores, tradicións textuais e normas que poden diverxer. Se comparámo-lo léxico portugués co léxico español, atoparemos grandes converxencias, pero se comparamos textos concretos falados ou escritos, notamos que hai usos ben diverxentes. Incluso dentro dunha comunidade lingüística pode

historia, e hai quen nega a existencia do vasco como lingua dicindo que non é unha, senón que serían varias linguas, sen unidade nin intercomprensibilidade entre elas. Existen razóns sociolingüísticas claras para rexeitar esta postura (entre outras, a conciencia dos falantes, a vontade de unidade, etc.), defendida, xeralmente, máis por razóns políticas que como consecuencia de análises sociolóxicas ou sociolingüísticas serias.

3 Non é doado atopar un termo "neutro" para designar un sistema de comunicación lingüística. De feito, habería que evitar tamén o termo "sistema" dado que para a clasificación por parte dos falantes, que é a que conta cando se determina o estatus sociolóxico dunha variedade lingüística, non importa se se trata dun *sistema* ou dunha *norma* diferente do mesmo sistema. Así pois, emprego o termo *variedade lingüística* tanto para un sistema coma para unha norma ou variedade *paradótica* (do gr. παράδοσις, "tradicición"), distinguindo entre o conxunto das primeiras ou *diasistema* e o conxunto das segundas ou as *dianormas*. Véxase a este respecto Kabatek (2002).

4 O problema da obxectividade á hora de medi-la distancia foi o que levou á longa discusión na lingüística románica de se o catalán pertence á galorromania ou á iberorromania, discusión na que algúns argumentaron co léxico, outros coa gramática e outros con criterios fonéticos. A solución diplomática foi, como é sabido, a de considera-lo catalán "lingua ponte" entre as dúas. No caso do galego, tamén se pode observar que os que acentúan a proximidade ou ata identidade entre galego e portugués soen argumentar co sistema gramatical mentres que os que destacan a distancia entre as dúas linguas adoitan cita-las diverxencias fonéticas.

haber moitas subnormas e numerosas tradicións textuais coas súas respectivas frecuencias de aparición dos elementos, o cal fai imposible unha comparación do uso real das linguas⁵. Por outro lado, se consideramos que por exemplo linguas coma o alemán e o neerlandés se consideran linguas, mentres que as variedades faladas na Suíza xermanófono son consideradas dialectos alemáns, ou que certos dialectos do italiano son considerados dialectos mentres checo e eslovaco e incluso serbio e croata se consideran linguas, vemos que o criterio da distancia simplemente non pode ser válido. Houbo outros criterios que se propuxeron na historia da lingüística, como a conciencia dos falantes ou a existencia dunha lingua común, pero ambos teñen tamén as súas desvantaxes. O criterio da chamada conciencia lingüística é realmente un dos máis relevantes se pensamos que para moitos casos, como precisamente o do checo e o eslovaco e o do serbio e o croata é o que determina a existencia ou a vontade de existencia de linguas diferenciadas. Aínda así, pode tamén haber conciencia manipuladas ou ata "equivocadas", como no caso do chamado "moldovenesc", romanés de Moldova artificialmente chamado así para evita-lo "perigo" dunha secesión política de Moldova ou un achegamento político a Romanía. O criterio da existencia dunha lingua común⁶, pola súa parte, é xeralmente válido, pero é outra vez un criterio estático que só describe un determinado estado das cousas, pero non o proceso que levou a el. De feito, a cuestión de se unha variedade se considera aínda dialecto ou se é unha lingua parece claramente solucionable só nos casos prototípicos, pero non nos casos intermedios ó longo do continuo. Para a descripción do continuo, en cambio, fai falta outro instrumento, e por iso Heinz Kloss propuxo a súa teoría das "linguas *ausbau*", unha esquematización baseada en varios criterios que permite medir obxectivamente o grao de elaboración dunha lingua, o cal inclúe, polo tanto, na visión diacrónica, o avance ou o retroceso deses linguas, o seu dinamismo ó longo do mencionado continuo.

2. CRITERIOS DO *AUSBAU*

A concepción de lingua *ausbau* foi ben recibida desde a súa presentación en Kloss (1952) e xa adoptada en 1953, por Uriel Weinreich en inglés, mantendo os termos alemáns. Noutras linguas, o termo foi en parte conser-

5 Kloss (1987: 303) cita ademais o caso de linguas nas que o léxico cotián é case idéntico, como o urdu e o hindi, mentres que o léxico relixioso, científico ou administrativo é totalmente diferente.

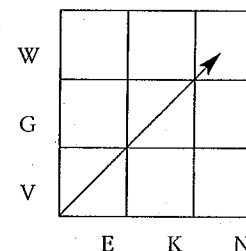
6 Defendido por Coseriu (1981).

vado, en parte traducido por termos afíns, coma *langue constituíte*, en francés, ou *lingua por elaboración*, en galego⁷. Preferimos, sen embargo, os préstamos alemáns para marca-la súa procedencia terminolóxica e para impedi-la confusión inherente a outros termos que poderían ser considerados sinónimos parciais pero non totais⁸.

Na sociolingüística actual, é común distinguir entre o *estátus* e o *corpus* dunha lingua, e por conseguinte, a planificación lingüística ocúpase destas dúas disciplinas (*status-planning* e *corpus-planning*). Agora ben, unha das facetas interesantes da terminoloxía e da respectiva metodoloxía de Kloss é que permite, por unha vía indirecta, medi-lo conxunto de *estatus* e *corpus*. Hai que recordar que esta metodoloxía é *sociolóxica* e que en socioloxía moitas veces se buscan, dada a imposibilidade de medir directamente o comportamento social e as súas razóns, síntomas corolarios deste comportamento. Deste xeito, por exemplo, é sabido que hai comunidades onde o nivel de ingresos familiares é correlacionable, en parte, co comportamento electoral. E non é que haxa unha relación causal inmediata entre os dous, senón unha coincidencia que evidentemente estará relacionada, neste exemplo, co feito de que un partido favoreza máis ós economicamente menos afortunados que o outro ou que haxa crenzas neste sentido ou unha relación aínda menos inmediata pero que se exprese neste comportamento. No caso da elaboración das linguas, Kloss establece dous corolarios: a existencia de certos tipos textuais e a finalidade comunicativa deles. Do continuo ilimitado de textos posibles, elixe tres tipos, e dos posibles ámbitos comunicativos, outros tres, chegando así ó seu coñecido esquema de nove campos:

7 Tamén en Galicia, como noutras comunidades onde se estaba a promover-lo *ausbau* da lingua local, o termo foi benvido ó describir este precisamente o estado de elaboración no que se atopa a lingua. Hai uns anos, noutra fase da historia do galego, falábase de "ausbau" co afán de xustifica-lo estatus de lingua para o galego -hoxe en día xa se avanzou máis e xa non se precisan xustificacións. Os problemas son outros, pero a cuestión de se o galego é unha lingua parece definitivamente superada-. O caso do galego foi repetidas veces citado polo propio Heinz Kloss e por quen máis detalladamente aplicou a terminoloxía de Kloss ás linguas románicas, o romanista croata Zarko Muljačić. En Alemaña, unha discípula de Richard Baum, de Aquisgrán, Ursula Esser, aplicou o concepto de *lingua ausbau* ó galego na súa Memoria de licenciatura, en 1985, da que saíu un artigo traducido ó galego por Rosa López Gato e Xosé Luís Regueira na revista *Grial* en 1986. A Memoria de licenciatura foi a base da súa posterior Tese de doutoramento (Esser 1990). En Galicia, Francisco Fernández Rei describiu a situación lingüística local por medio dos termos de Kloss en varios traballos (cfr. en primeiro lugar Fernández Rei 1988), polo cal se pode dicir que os termos son hoxe lugares comúns na descrición do galego.

8 O mesmo Kloss (1987: 303) fala de sinónimos parciais coma *Standardsprache* ("lingua estándar"), *Hochsprache* ("lingua alta"), *Kultursprache* ("lingua de cultura"), *Literatursprache* ("lingua literaria"), *Schriftsprache* ("lingua escrita") e *Koine*.

Kloss observa que o "sintoma máis importante para comprobar se unha variedade lingüística se encamiñou cara a unha lingua autónoma é se esta é empregada -e en qué medida- no ámbito da prosa técnica [al. *Sachprosa*], é dicir, alén do ámbito da poesía e da prosa artística⁹.

O esquema pretende dar unha orientación para o camiño de desenvolvemento de tradicións propias no ámbito da prosa técnica. Os criterios que se distinguen son os seguintes (Kloss 1987: 304):

V = "volkstümliche Prosa" (prosa popular). Esta corresponde, segundo Kloss, "máis ou menos ó nivel da escola elemental".

G = "gehobene Prosa" (prosa elevada), máis ou menos correspondente ó nivel do ensino secundario.

F = "Forscherprosa" (prosa científica), correspondente, en grandes liñas, ó nivel universitario.

Ó eixo de tipos textuais engádeselle outro que se refire ó alcance temático dos textos:

E = "eigenbezogene Themen" (temas que se refiren ó mundo propio, é dicir, á lingua local, á literatura local, ó país coa súa historia e cultura, incluída a relixión).

K = "kulturkundliche Themen" (temas do ámbito da cultura).

N = "Themen der Naturwissenschaft und der Technologie" (temas relacionados coas ciencias naturais ou coa tecnoloxía).

No esquema de nove campos resultante destas distincións, pódese observar que xeralmente "unha lingua chegando á elaboración conquistará pri-

9 Sobre o caso concreto do galego, Kloss (1952/1978: 29) afirma "Existen, por exemplo, en galego libros sobre demografía, piscifactoría, crítica literaria, historia do país, etc. Isto vale máis para a importancia do galego que a poesía máis bela" (cfr. tamén Esser 1986: 336).

meiro o campo nº 1 (VxE), e por último, o campo nº 9. A tendencia da evolución vai entón principalmente de abaixo á esquerda ata arriba á dereita" (1987: 305).

Se volvemos agora a pensar na relación desas categorías coa *normalización* e a *normativización* lingüísticas, podemos observar que o grao de elaboración textual coincide indirectamente cos graos de elaboración respectivos desas dúas dimensións. E tamén podemos dicir que a relación é recíproca: a existencia de prosa científica nunha lingua dálle prestixio e esixe medios lingüísticos (textuais, gramaticais, lexicais) apropiados. Polo tanto, é moitas veces preferible unha planificación indirecta –a cal, fomentando a produción de textos prestixiosos, de paso contribuíra ó prestixio e á extensión dos medios– a unha planificación directa que fomenta o prestixio con campañas directas e crea o corpus nun "laboratorio". Evidentemente, a planificación máis eficaz obterase combinando ámbalas vías.

A relación dos criterios do esquema con normalización e normativización permite unha visión sintética do proceso de elaboración, incluíndo aspectos do estatus e do corpus.

3. LÍMITES DO MODELO DE KLOSS

O esquema de Kloss ofrece unha ferramenta útil, tanto para a clasificación das linguas, coma para medi-lo dinamismo de elaboración, e foi amplamente aplicado polo seu autor, primeiro na clasificación das linguas xermánicas e, máis adiante, tamén na das linguas do mundo (Kloss / McConnell 1978). Con todo, presenta tamén unha serie de límites, algúns dos cales xa foron sinalados polo propio Kloss.

En primeiro lugar, pódese reprochar que o esquema do *ausbau* non é universal, senón derivado dunha situación actual basicamente europea. A diferenciación dos tres niveis que coinciden co modelo de educación escolar europeo deriva dunha cultura historicamente determinada. Kloss sinala, ademais, que o criterio da prosa técnica é particular dos tempos actuais e que non é válido da mesma maneira, por exemplo, para a Idade Media. Pero, polo outro lado, tamén hai que admitir, quérase ou non, que nos tempos actuais, o modelo de cultura occidental é o que predomina mundialmente e é o de maior difusión nos tempos da globalización, polo que o "occidentalismo" da teoría de Kloss é tamén o do paradigma dominante no mundo na actualidade.

Un segundo punto de crítica é máis importante xa que atinxe á cuestión fundamental de se se pode partir do criterio da existencia de certos tipos textuais para determina-lo grao de elaboración dunha lingua, limitándose, ademais, ós textos escritos, sen ter en conta a difusión social do uso deses

textos nin outros criterios como por exemplo o tipo de lingua empregado e a dependencia ou independencia desa lingua con respecto ás linguas de referencia¹⁰. Pensemos por exemplo no caso do chamado *gallo* na alta Bretaña, unha "lingua" creada nas últimas décadas por unha minoría de protagonistas e baseada en grande parte en mitos, sen poder contar a penas con falantes tradicionais e na que, sen embargo, poucos anos despois da invención e da creación dunha ortografía, empezou a existir unha literatura, existindo, na actualidade, por medio de traducións, pero tamén a través de textos propios, incluso textos en prosa técnica e científica¹¹. Baseándonos unicamente no criterio de existencia dos diferentes tipos textuais, resulta difícil separar e distinguir un caso como este dunha lingua de grande aceptación e altísimo número de falantes coma a galega. Ademais, dada a falta de falantes nativos tradicionais, os textos en gallo son por definición textos híbridos xa que os que escriben "pensan" en francés. A elaboración de textos nunha lingua pode ser levada a cabo por individuos sen ningunha ou case ningunha representatividade na comunidade a que pertencen. Habería que introducir, pois, un criterio para medi-la *difusión* deses textos na sociedade e a aceptación con que contan entre o público¹².

10 Deste xeito, nunha recensión da tese de Ursula Esser que pretende describi-la historia do galego en termos de Kloss, dicía: "O traballo de Ursula Esser é un intento de facer este estudio detallado, unha especie de 'historia da lingua nos termos de Kloss', onde se observa o desenvolvemento da lingua a través dos criterios extralingüísticos da súa 'elaboración': é dicir, pola existencia de certos tipos de textos (como p. e. poesía popular, poesía, prosa, escritos sobre temas técnicos ou científicos, etc.), ou sexa, non se investiga a lingua mesma senón os campos onde se usa, sen investiga-la evolución da estrutura lingüística nin tampouco da relación e da importancia dos respectivos tipos de textos na sociedade, criterios que non cabe deixar de lado cando se fai un estudio histórico do galego. Pero isto é máis unha crítica das categorías de Kloss ca do libro de Ursula Esser" (Kabatek 1993: 481).

11 Algúns textos atópanse no sitio: <http://www.maezoe.com/>. Para unha visión de conxunto crítica véxase Radatz (1997).

12 Así, por exemplo, desde hai uns anos estanse publicando traducións de Astérix ós dialectos alemáns. Sempre se trata dos mesmos textos, pero a recepción nas distintas comunidades foi bastante diferente. Nos dialectos con baixo prestixio e pouco apoio social, as traducións foron recibidas coma un detalle anecdótico, mentres que noutras comunidades, a recepción atopa un clima receptivo diferente. Tamén varía a dependencia dos textos con respecto ó alemán estándar: mentres que nalgúns casos, coma o do bávaro ou do suabo, o dialectalismo márcase con elementos claramente diatópicos, noutras traducións o "dialecto" márcase frecuentemente con elementos diafásicos ou diastráticos baixos que na realidade non corresponden a unha rexión determinada.

4. A DIFERENCIA HUMBOLDTIANA ENTRE *BAU* E *AUSBILDUNG*

Desde o punto de vista estritamente lingüístico, a cuestión máis importante na elaboración dunha lingua é a dos elementos afectados. Antes de preguntarnos en qué consiste o *ausbau* lingüístico, parécese conveniente introduci-la distinción humboldtiana entre *Bau* e *Ausbildung* (ou tamén *Charakter*), para non confundi-lo grao de elaboración dunha lingua coa idea de que hai linguas "mellores" e "peores". No pensamento lingüístico existen, ata a actualidade, tendencias a continua-la vella discusión sobre a igualdade e a desigualdade das linguas. Aínda no século XVIII, foi un lugar común preguntarse cál das linguas do mundo era a máis perfecta¹³. Contrario a esa idea, Guillermo de Humboldt non se cansaba de postular, seguindo varios antecesores, a igual dignidade das linguas e de rexeita-la postura dos seus contemporáneos que miraban con desprezo as linguas non normalizadas:

A harmonía interna da estrutura [i. e. o *Bau*] [...] e moitas outras belezas sorprendentes só se descubren se se investiga unha lingua de forma puramente obxectiva, deixando de lado calquera outro motivo, tendo como única finalidade a lingua mesma [...]. Co gozo crecente da lingua en canto lingua eliminaríase tamén ese noxo orgulloso co cal tan frecuentemente se miran con desprezo as linguas provinciais e populares (Humboldt 1810/1981: 133-134).

Humboldt defende que tódalas linguas son completas en canto á súa estrutura e polo tanto tódalas linguas son capaces de expresar calquera cousa que os seus falantes queiran expresar. Aínda máis: ás veces a estrutura de linguas consideradas inferiores fronte a outras é máis complexa, e non, como se podería pensar, máis simple. Comparando, por exemplo, os sistemas fonolóxicos das linguas, vemos que o rango cultural é independente da complexidade estrutural. O andaluz oriental, por exemplo, dispón dun sistema vocálico máis sofisticado que o castelán, e o portugués trasmontano é máis complexo, en canto ó sistema consonántico, que o portugués estándar. Dada esa realidade, é común ler en manuais lingüísticos afirmacións que defenden que para os lingüistas tódolos sistemas lingüísticos, sexan dialectos

13 Ou preguntarse directamente, sen poñelo en dúbida, por qué razón o francés era a lingua máis perfecta no mundo, como na famosa pregunta da academia de Berlín no seu concurso de 1783, "Qu' est-ce qui a rendu la langue Française universelle?" ("¿Que foi o que fixo que a lingua francesa chegase a se-la lingua universal?").

ou linguas, son iguais ou igual de importantes. Isto é verdade, pero unicamente se por "lingüistas" entendemos aqueles que se ocupan das estruturas lingüísticas e non do papel social ou cultural das linguas. No proceder na extensión social e textual dunha lingua, non é só que un sistema lingüístico vaia penetrando en ámbitos ós que anteriormente non tiña acceso, senón que neste proceso de avance tamén se van creando medios lingüísticos para poder cumprir coas novas funcións. Humboldt fala, a carón de *Bau*, de *estrutura*, da "Ausbildung" ou do "carácter" das linguas¹⁴. O carácter é algo máis difícil de descubrir e describir que a estrutura; é a personalidade que adquire unha lingua polo traballo de elaboración efectuado, entre outros, polos escritores. Humboldt menciona varios elementos da lingua onde o carácter se pode medir; en primeiro lugar, o léxico e, en segundo lugar, a orde dos elementos. Tódalas linguas son igual de dignas e igual de completas en canto á súa estrutura, pero non o son en canto ó seu carácter. Haberá que traducir a unha terminoloxía actual a diferenciación de Humboldt e ver cales son os elementos lingüísticos afectados pola elaboración.

5. O *AUSBAU* LINGÜÍSTICO

Entendemos por *ausbau* tódolos procesos de creación lingüística e textual que fan que unha lingua poida ser usada en tódolos ámbitos da sociedade e que sexa medio de expresión de tódolos tipos textuais, imaxinables. Koch e Oesterreicher (1994: 589 e ss.) distinguen entre o *ausbau intensivo* e o *ausbau extensivo*¹⁵. O *ausbau* extensivo corresponde máis ou menos ó descrito por Kloss, é dicir, a extensión de tipos textuais, mentres que o *ausbau* intensivo corresponde ós medios lingüísticos necesarios para o *ausbau* extensivo. Ata certo punto, pódese dicir que un trae consigo o outro, e que a creación de medios complexos nunha lingua en xeral ten lugar escribindo textos complexos nela.

Koch e Oesterreicher distinguen, ademais, entre o *ausbau* "iniciado desde fóra" e o *ausbau* "iniciado desde dentro". Na realidade das linguas romá-

14 Para este termo, véxase Trabant (1990: 122-140).

15 Esta distinción atópase, con outros termos, tamén en Kloss (1952/1978: 23-89, sobre todo 37 ss.), quen fala de dúas dimensións do *ausbau*, a creación de "novos medios estilísticos" (= *ausbau* intensivo) e os "novos ámbitos de aplicación" (= *ausbau* extensivo). Koch e Oesterreicher (1994) relacionan o concepto de *ausbau* coa súa teoría de lingua de proximidade e de distancia, a cal, pola súa parte, está estreitamente relacionada coa cuestión da diferenza entre o oral e o escrito. O *ausbau* consiste de feito na creación de toda unha gama de textos escritos (xunto cos correspondentes textos orais, de "lingua escrita falada") en linguas anteriormente só faladas.

nicas, desde a Idade Media a elaboración é case sempre unha elaboración con alicientes "desde fóra". No século XIII, por exemplo, é a prosa medieval latina a que serve como modelo para a creación da prosa romance, e coa adopción das tradicións textuais, tamén son creados os medios lingüísticos correspondentes¹⁶.

O *ausbau* dunha lingua comprende procesos *reductivos* a carón de procesos *aditivos*. En canto proceso reductivo, hai que distinguir tres tipos: a primeira redución é, por así dicir, previa e consiste na selección dun sistema lingüístico entre os sistemas disponibles nun diasistema. A segunda selección consiste na redución de elementos en casos de sinonimia (tanto no léxico coma na gramática) ou na especificación das funcións particulares. A terceira consiste na omisión de elementos considerados inadecuados para os novos tipos textuais. Aquí pódense novamente distinguir dous tipos: elementos obxectivamente obsoletos como por exemplo elementos do diálogo ou marcadores de discurso da oralidade que perden a súa función se no *ausbau* a lingua se emprega con maior frecuencia para textos escritos. Pero pode tamén haber elementos subxectivamente obsoletos, por exemplo porque non coinciden cos elementos considerados propios do *ausbau* na(s) lingua(s) que serve(n) de modelo (cfr. Kabatek 1997).

Moito máis importantes que os procesos reductivos son os procesos aditivos, de ampliación. No *ausbau* extensivo, a ampliación consiste na creación (ou na adopción desde outras linguas) de novos tipos textuais, de tradicións discursivas¹⁷ das que non dispuña anteriormente a lingua por elaboración. Os textos creados amplían, ademais das posibilidades de tipos e formas textuais, tamén o acervo de textos concretos, é dicir, serán modelos para posibles intertextualidades novas. Por exemplo, unha versión da Biblia nunha lingua por elaboración non ofrece só un tipo textual, unha forma e un estilo; ofrece, ademais, anacos textuais concretos que entran no acervo cultural das citas e dos proverbios.

No *ausbau* intensivo, podemos distinguir tres niveis: o textual-discursivo, o sintáctico e o léxico. No nivel textual-discursivo, o *ausbau* consiste na creación de marcadores discursivos textuais e da creación dun sistema de deixes textual non-situacional. Isto comprende, desde a repartición dun texto en capítulos, ata a linearización explícita e a referencia deíctica dentro do

16 Esta creación pode consistir na adopción directa de elementos, por exemplo, de latinismos nas linguas romances da Idade Media, ou indirecta, consistente na substitución dos elementos alieos por outros propios. Cfr. Kabatek (2001).

17 Cfr. Koch (1997).

texto. Inclúe, ademais, a creación de toda unha serie de conectores transintácticos para explicita-la estrutura argumentativa do texto.

Na sintaxe, conforme avanza a lingua nos campos do *ausbau*, á carón do estilo paratáctico da oralidade, vanse desenvolver técnicas integrativas aptas para as relacións complexas explícitas dos textos elaborados. Se ben tamén existen, na oralidade, a carón das relacións fundamentais como a causalidade, relacións cognitivamente máis complexas como a concesividade, estas tenden a quedar frecuentemente implícitas ou medio implícitas no discurso oral, mentres que nos textos escritos elaborados, por exemplo na prosa técnica, adoitan expresarse máis a miúdo de maneira explícita. Nun importante traballo sobre a expresión de relacións semánticas por medio de elementos sintácticos, Wolfgang Raible estableceu unha sistematización baseada en criterios onomasiolóxicos do que el chama –adoptando e modificando un termo de Tesnière– *Junktion*, ou sexa, "xunción" (Raible 1992). Trátase dunha dimensión universal da linguaxe que serve para establecer relacións entre referentes. Os dous polos opostos que delimitan os extremos desta dimensión son chamados *agregación* e *integración*. O agregativo é o que xustapón os feitos sen explicita-la posible relación entre eles. O integrativo, en cambio, establece as relacións entre os elementos, explicitando e xerarquizando¹⁸. Raible mostra, na parte empírica do seu libro, con exemplos de numerosas linguas, a relación existente entre os dous polos da dimensión coa diferenza entre o oral e o escrito, por un lado, e coa evolución diacrónica das linguas, polo outro, sendo o *ausbau* dunha lingua tamén un proceso de creación de medios e dunha subida de frecuencia de elementos do lado da integración.

Onde máis se eleva a cantidade de elementos dunha lingua no proceso do *ausbau* é no léxico. Conforme aumentan os textos e os tipos textuais que

18 Raible chama *Junktion* ó proceso de ilación de feitos (extralingüísticos, ou sexa *ideas*), para o cal cada lingua dispón dunha serie de técnicas que se sitúan ó longo de dous eixos dimensionais: un eixo horizontal dos tipos de ilación e un eixo vertical das etapas de "integración". No eixo horizontal atópanse relacións semánticas como causalidade, consecutividade, condicionalidade, tempo, etc.; e no eixo vertical, Raible distingue oito fases de integración: a xustaposición das frases (I); a *xunción* cun elemento que recupera algún outro da frase anterior (II), a ilación explícita entre dúas frases (III), a *xunción* a través de conxuncións subordinantes (IV), *xunción* por medio de construcións participiais ou xerundiais (V), *xunción* por medio de grupos preposicionais (VI) –aquí dáse o paso do verbal ó nominal–, *xunción* por medio de preposicións ou morfemas de caso (VII) e, por último, *xunción* dacla pola identidade entre unha certa función sintáctica e unha función semántica (por exemplo, función do suxeito como axente, etc.). Raible describe os diversos pasos como un *continuum* ó que poden corresponder diversas técnicas en diferentes linguas; continuum tamén no sentido de que á fase VIII lle sucede novamente a fase I: os elementos sintácticos sen máis, á súa vez, son a base da simple xustaposición (I), etc.

se escriben, incrementábase tamén o léxico empregado; cantas máis realidades extralingüísticas haxa que describir por medio dunha lingua, máis palabras cumprirán. O aumento do léxico é particularmente grande no ámbito dos léxicos especializados. Tanto na descrición de procesos químicos coma nun manual dun lavalouzas ou nun libro de dereito procesual é preciso empregar unha grande cantidade de palabras anteriormente inexistentes de non se escribiren estes tipos textuais na lingua en cuestión. Para a ampliación do léxico existen varias vías, desde a rara creación *ex nihilo* ata a adopción de palabras estranxeiras (tanto de *formas*, no caso dos préstamos, coma de *contido*, no caso dos calcos) pasando por toda unha serie de procesos morfolóxicos, sendo o máis frecuente nas linguas románicas o da sufixación.

O *ausbau* do léxico non afecta unicamente á cantidade das unidades lexicais, pode tamén atinxila calidade das palabras formadas. Paralelamente á sintaxe, tamén no léxico aumenta a frecuencia de formas integrativas, neste caso, de formas nominalizadas. A nominalización é unha técnica que permite a integración dun elemento verbal cun elemento nominal, é dicir, permite expresa-lo contido dunha frase nunha soa palabra. Dado o feito de que cognitivamente o número de actantes posibles nunha frase é moi limitado, nominalización e subordinación forman os dous procedementos máis eficaces para permitir unha maior complexidade na expresión de relacións semánticas. O "estilo nominal" é, polo tanto, característico de certos tipos textuais que teñen que expresar relacións complexas, como por exemplo certos textos xurídicos.

No seguinte esquema ofrécese unha síntese simplificada dos procesos lingüísticos de *ausbau*, comparando unha lingua non elaborada "prototípica" cunha lingua elaborada (cfr. Kabatek, no prelo):

	"lingua non elaborada"	"lingua elaborada"
ausbau extensivo:		
textos existentes	só falados	tódolos tipos posibles de textos falados e escritos
ausbau intensivo:		
ámbito textual	marcadores discursivos e elementos de orde da oralidade	marcadores discursivos da escrituralidade; numerosos elementos fóricos textuais
sintaxe	tendencia a unidades curtas; frases incompletas, anacolutos; parataxe; tipos de subordinación de baixa complexidade	existencia de frases longas, planeadas; frases completas; hipotaxe; numerosas técnicas de subordinación
léxico	léxico cotián; palabras <i>passé-partout</i> ; medios reducidos, repetitivos	variabilidade; léxico extenso; léxicos especializados; terminoloxía; nominalizacións etc.
fenómenos relacionados co ausbau:		
relacións cos contornos	contornos do mundo cotián	contornos tamén literarios, científicos, determinados por textos escritos
ortografía/lingua escrita	inexistente	claramente regulada
estandarización	continuo de dialectos	unha lingua común suprarrexional

6. AUSBAU, SISTEMA E NORMA

Tódolos procesos de *ausbau* desenvólvense dentro das posibilidades dun sistema lingüístico. A lingua xa existe, a súa estrutura é o fundamento para a creación de interminables elementos, por iso o *ausbau* dunha lingua non cambia o sistema desta, pero afecta á *norma* xa que aumenta as tradicións existentes nesa lingua. En canto sistemas, tódalas linguas son posibles candidatas para unha elaboración.

Habería que preguntarse, como xa fixera Humboldt cando sinalou a posibilidade de que o "carácter" puidera ter repercusións sobre a estrutura da lingua, se o *ausbau* pode levar, aínda que os procesos de *ausbau* sexan primordialmente cambios da norma, a modificacións do sistema desa lingua. Se pensamos nas linguas románicas, parece máis ben que non é o caso. Alén da grande diversidade das linguas, atopamos unha grande unidade estrutural, no nivel dos sistemas; e nos casos nos que hai realmente diverxencias sistemáticas ou incluso tipolóxicas, coma no do francés coa súa tendencia á predeterminación e outras características que o distinguen das demais linguas románicas, as diferencias non parecen derivar do *ausbau* senón doutras transformacións ó longo da historia da lingua. A grande similitude estrutural das linguas románicas facilita o *ausbau* das linguas non elaboradas xa que os modelos doutras elaboradas son facilmente transferibles a elas.

Kloss pregúntase incluso se podería postularse un dereito a proceder ó *ausbau*, en analogía ó dereito a empregar-la lingua materna, e postula (1987: 305):

Hai un dereito absoluto do *ausbau*. A cuestión de se este só será tolerado ou se ata será apoiado polo goberno pode depender naturalmente tamén da cuestión de se as iniciativas proceden dunha 'minoría dentro da minoría' ou dunha parte considerable dos falantes.

O *ausbau* só ten sentido se detrás del hai falantes que o apoian, se a gama de textos elaborados ten difusión na sociedade e se a lingua realmente é usada. Hoxe en día, despois de séculos de repetidas fases de monolitismo lingüístico nas diversas rexións, o dereito do *ausbau* é un dos fundamentos da cultura europea, e coa *Carta europea das linguas rexionais e minoritarias*, ten incluso a súa base xurídica. A "vella Europa" está indicando, contra a ideoloxía monolítica mundializante, que a diversidade cultural é un ben digno de apoio. O problema, sen embargo, é que na situación actual europea hai cada vez máis linguas en vía de elaboración, pero ó mesmo tempo, moitas desas linguas seguen perdendo falantes. En contra do perigo da "lati-

nización" de varias linguas europeas, dun *ausbau* que corre parello coa conversión en museos lingüísticos, cumprirá que o apoio ás linguas veña dado, non só polas institucións, senón tamén e sobre todo, polos propios falantes.

BIBLIOGRAFÍA

- Coseriu, E. (1981): "Los conceptos de 'dialecto', 'nivel' y 'estilo de lengua' y el sentido propio de la dialectología", *Lingüística Española Actual* III/1, 1-32.
- Esser, U. (1985): *Ausbausprache Galicisch*. Memoria de licenciatura. Universidade de Aquisgrán.
- Esser, U. (1986): "O galego, lingua en elaboración", *Grial* 93, 334-343.
- Esser, U. (1990): *Die Entwicklung des Galizischen zur modernen Kultursprache. Eine Fallstudie zur aktuellen Sprachplanung*. Bonn: Romanistischer Verlag.
- Fernández Rei, F. (1988): "Posición do galego entre as linguas románicas", *Verba* 15, 79-107.
- Humboldt, W. von (1810/1981): "Einleitung in das gesamte Sprachstudium", en *Werke in fünf Bänden*. Vol. V. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 127-136.
- Kabatek, J. (1993): recensión de Esser (1990) en *Verba* 20, 480-483.
- Kabatek, J. (1997): "Strengthening identity: differentiation and change in contemporary Galician", en J. Cheshire / D. Stein (eds.): *Taming the vernacular. From dialect to written standard language*. London / New York: Longman, 185-199.
- Kabatek, J. (2001): "¿Cómo investigar las tradiciones discursivas medievales? El ejemplo de los textos jurídicos castellanos", en D. Jacob / J. Kabatek (eds.): *Lengua medieval y tradiciones discursivas en la Península Ibérica: descripción gramatical - pragmática histórica - metodología*. Frankfurt / Main - Madrid: Vervuert / Iberoamericana (Lingüística Iberoamericana, 12), 97-132.
- Kabatek, J. (2002): "Oralidad, proceso y estructura", *Pandora* 2, 37-54.
- Kabatek, J. (no prelo): *Die Bolognesische Renaissance und der Ausbau romanischer Sprachen - Juristische Texttraditionen und Sprachentwicklung in Südfrankreich und Spanien im 12. und 13. Jahrhundert*. Tese de habilitación. Tübingen: Niemeyer.
- Kloss, H. (1952/1978): *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen von 1800 bis 1950*. München, 1952; Düsseldorf: Schwann, 1978².

- Kloss, H. (1987): "Abstandsprache und Ausbausprache", en U. Ammon / N. Dittmar / K. J. Mattheier (eds.): *Sociolinguistics / Soziolinguistik*. Vol. I. Berlin / New York: De Gruyter, 302-308.
- Kloss, H. / G. D. McConnel (1978): *The Written Languages of the World*. Vol. I.: The Americas. Quebec: Université de Laval.
- Koch, P. (1997): "Diskurstraditionen: zu ihrem sprachtheoretischen Status und ihrer Dynamik", en B. Frank / T. Haye / D. Tophinke (eds.): *Gattungen mittelalterlicher Schriftlichkeit*. Tübingen: Narr, 43-79.
- Koch, P. / W. Oesterreicher (1994): "Schriftlichkeit und Sprache", en H. Günther / O. Ludwig (eds.) (1994-96): *Schrift und Schriftlichkeit. Ein internationales Handbuch / Writing and its Use. An international Handbook*. 2 vols. Berlin/New York: De Gruyter, 587-604.
- Muljačić, Ž. (1982): "Tipi di lingua in elaborazione romanze", *Incontri Linguistici* 6 (2), 69-78.
- Muljačić, Ž. (1986): "L'enseignement de Heinz Kloss (modifications, implications, perspectives)", *Langages* 83, 53-63.
- Radatz, H.-I. (1997): "Französisch, Bretonisch und... Gallo - ist die Bretagne dreisprachig?", en D. Kattenbusch (ed.): *Kulturkontakt und Sprachkontakt in der Romania*. Wien: Braumüller, 163-189.
- Raible, W. (1992): *Junktion*. Heidelberg: Winter.
- Trabant, J. (1990): *Traditionen Humboldts*. Frankfurt / Main: Suhrkamp.